

8. Репрезентация, Философский словарь он-лайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/history_of_philosophy/430/РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ.
9. Соціологія: 100 питань 100 відповідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15970122/sotsiologiya/scho_take_sotsialniy_institut_yaki_funktsiyi_vikonuyut_sotsialni_instituti

Чернега Тетяна Миколаївна – кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії, історії і політології Одеського державного аграрного університету.

УДК: 378.14~ 371. 32:1

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ В НЕГУМАНІТАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглядаються проблеми викладання філософії та можливі шляхи їх вирішення. Висвітлюються новітні педагогічні тенденції у філософії та доцільність їх застосування в вітчизняній вищій школі.

Ключові слова: філософія, вища школа, філософські дисципліни, методичні принципи.

К ВОПРОСУ О НЕКОТОРЫХ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЛОСОФИИ В НЕГУМАНИТАРНЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Рассматриваются проблемы преподавания философии и возможные пути их решения. Освещаются новейшие педагогические тенденции в философии и целесообразность их применения в отечественной высшей школе.

Ключевые слова: философия, высшая школа, философские дисциплины, методические принципы.

THE ISSUE OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PHILOSOPHY TEACHING AT SCIENCE FACULTIES

The article discusses the contemporary issues of philosophy teaching at higher educational establishments and their possible solutions. Some methodological aspects of philosophy teaching of the past are critically analyzed, as well as new pedagogical tendencies of the matter highlighted.

Key words: philosophy, high school, disciplines of philosophy, methodological principals.

Актуальність. Відомо, що існуюча зараз концепція вищої освіти в Україні вимагає великої уваги не тільки до підготовки майбутніх фахівців – бакалаврів і магістрів усіх спеціальностей та напрямів, але й до їхнього рівня філософствування, їхньої здатності раціонально осмислити сенс власної освіти та смисл життя, економічних перетворень та політичних подій, які відбуваються зараз в Україні та світі. Однак деякі питання вдосконалення філософської освіти, зокрема, у негуманітарних вишах нашої країни, поки що недостатньо висвітлюються у відповідних публікаціях. В представленій науковій статті пропонується авторський погляд на деякі теоретичні та методологічні аспекти викладання студентам філософії, зокрема І-ї теми : «Філософія – теоретичне світорозуміння».

Аналіз сучасних наукових досліджень. Стан, перспективи і тенденції розвитку філософської освіти в сучасному світі, зокрема у вищих навчальних закладах України, висвітлюються у працях таких авторів, як: Андрущенко В. П., Болюбаш Я. Я., Буруковська Н. В., Гумбрехт Х. У., Губерський Л. В., Дольська О. О., Кремень В. Г., Немцев М. Ю., Токарева С. Б., Шолуха Н. Є., Бондаревич І. М., Карпенко К. І., Бех І. Д., Панченко Л. М., Поліщук І. Є. та ін.

Мета роботи. Проаналізувавши різні точки зору на сенс та призначення філософії, представлені в різноманітних публікаціях, зокрема, навчальних посібниках, дати критичну оцінку сучасному стану викладання філософії у негуманітарних вищих навчальних закладах та запропонувати можливі шляхи вдосконалення останнього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що в колишньому СРСР саме марксистська філософія використовувалася державною владою в якості ідеології, за радянських часів філософія навіть втратила більш ніж на сімдесят років свій справжній сенс і своє глибинне призначення. А в незалежній Україні філософія іноді використовується задля рекламних маніпуляцій. Тому у вступі до першої лекції з філософії увагу студентів слід звернути на те, що дуже важливим для правильного розуміння справжнього сенсу філософії є вміння відрізнити останню від різних форм ідеології, причому як минулого, так і сучасності: діалектичного та історичного матеріалізму, навіть в оновленому вигляді, так званих "філософій" різних політичних і громадських рухів, комерційних підприємств та приватних осіб. Слід звернути увагу і на те, що під час викладання філософії у вишах іноді і зараз використовують застарілі постулати марксистської філософії. І хоча Україна нарешті обрала європейський вектор розвитку, але для того, щоб це суто формальне рішення стало фактичним, студентам слід зрозуміти, що Європа передусім є духовною єдністю народів, а європейські філософські концепції формувались на протязі багатьох століть. Тому дуже важливо правильно застосувати сучасну методологію та методику викладання філософських дисциплін, для того, щоб навчити студентів в найбільш повному обсязі сприймати цінності європейської філософії. Задля цього студентам слід ретельно розібратися в історії філософської думки, зокрема, західноєвропейської, а також вітчизняної, зрозуміти історіософський сенс останньої. Починаючи розмову про теоретичні та методологічні проблеми викладання філософії у сучасних вишах, слід звернути увагу на те, що проблеми реформування вищої освіти сучасної України, забезпечення її входження до Європейського освітнього простору досить активно обговорюються у засобах масової інформації та науковій літературі. «На жаль, при складанні навчальних планів у вишах не переймаються питанням філософії, не ставлять за мету не тільки засвоєння конкретного матеріалу в його незмінній формі, а насамперед формування самостійного критичного мислення з його «культивацією сумніву». Ставлячи на перший план саме мислення, а не засвоєння готових мисленневих результатів філософських трактувань різних часів і народів, викладач філософії повинен мати достатній аудиторний час на постановку теоретичних проблем та окреслення різних шляхів їх розв'язання у процесі безпосереднього спілкування зі студентами» [1: 175-176].

Слід зазначити, що саме засвоєння філософських дисциплін дає змогу українському студентові відчувати, що він є духовним спадкоємцем тієї традиції філософствування, яка розпочалася ще у стародавній Греції і визначає характер розвитку сучасної європейської цивілізації. До речі, на нашу думку, студентам в лекціях з філософії варто пояснити також, чому саме стародавня Греція дала світові унікальний феномен – систему філософської думки. Обґрунтуємо докладно це питання, враховуючи точки зору деяких дослідників минулого та сучасності.

Відомо, що філософія як теоретичний світогляд поряд із наукою, мораллю, правом – одне з видатних надбань людської цивілізації. Найбільш досконалим та всеосяжним сьогодні є визначення філософії як сукупності теоретичних знань про світ, людину та суспільство. Наведемо приклад сучасного визначення філософії, який подається в одному з відомих

сучасних підручників з філософії: «...філософія – це теоретичне світорозуміння, вчення про загальні принципи буття і пізнання, про ставлення людини до світу, система її узагальнених поглядів на світ у цілому і своє місце в ньому» [2 : 36]. А ось приклад неомарксистського підходу до визначення філософії як особливої форми суспільної свідомості: «Філософія спирається не тільки на науки, а й на весь сукупний історичний досвід людства, зафіксований у матеріальній культурі та різних формах суспільної свідомості. Вона безпосередньо не вивчає окремі речі, явища й процеси, які є об'єктами певних наук, вона має справу з дійсністю опосередковано через суспільну практику, а також через її відображення в науці, художніх творах, моралі тощо. Філософія не просто сприймає готові наслідки пізнання та інших утворень культури, а досліджує шляхи їхнього виникнення, виявляє тенденції розвитку, усвідомлює суперечності і потреби пізнання.

Таким чином, філософія є особливою формою суспільної свідомості, котра виконує специфічні функції:

Світоглядні (дає знання загальних законів розвитку світу і розуміння місця людини в ньому);

Методологічні (пропонує систему засобів і способів пояснення світу, загальних методів пізнання). Отже, залежно від конкретних історичних умов, певного рівня розвитку пізнання та практики, вихідних соціально-класових позицій філософи по-різному тлумачили безпосередньо предмет філософського дослідження, його мету і роль у суспільному житті, про що свідчить вся історія розвитку філософії, починаючи з філософії стародавнього світу і закінчуючи сучасною філософією» [3 : 15-16]. І хоча далі Є. А. Подольська у своєму підручнику з філософії подає визначення філософії в якості теоретично сформульованого світогляду, тобто намагається наблизитися до сучасних визначень філософії, проте її попередні роздуми з цього приводу дають привід сумніватися у глибоких знаннях авторки в галузі філософії. Зрозуміло, що наведене вище визначення філософії сьогодні не варто рекомендувати студентам в якості єдино вірного, навпаки, останнім слід роз'яснити, чому саме сьогоднішні прихильники марксистської філософії не здатні належним чином критикувати останню та акумулювати досвід сучасної світової філософії. Проте деякі сучасні автори всебічно досліджують сенс та призначення філософії в сучасному світі, а також питання про те, навіщо потрібна філософія сьогодні спеціалісту з вищою освітою. «Філософська рефлексія над підставами пізнання проблеми збереження людства сприяє набуттю сучасною людиною нового бачення власного місця у світі шляхом перебудови буття – на принципах доцільності та поміркованості, справедливості і відповідальності, істини і добра, гармонії та краси. Як і будь-якій людині, для сучасного фахівця важливими є світоглядні філософські узагальнення стосовно взаємовідносин природи з суспільством, про необхідність збереження біосфери – Колиски та Будинку людства та переходу на нову модель цивілізаційного розвитку. Особливо важливим для спеціаліста є глибоке розуміння імперативу виживання людини» [4 : 522]. Відомо, що філософія виникає у відповідь на найбільш ґрунтовні духовні потреби людини. Така життєва укоріненість філософії і пояснює підстави її багатотисячолітнього існування як невід'ємної частки духовної культури людства. Отже, до найбільш важливих передумов виникнення філософії можна віднести духовно-культурні та соціально-економічні.

Викладачеві філософії в лекціях варто звернути увагу на те, що лише у Стародавній Греції VI – V ст. до нашої ери склалися зазначені вище передумови, і саме з цього періоду й від цього народу традиційно ведеться родовід філософії як форми знання і способу світоглядного тлумачення сутності світу і людини. Відповідаючи на питання про те, чому саме грецький народ став родоначальником любомудрія, дослідники пропонують кілька пояснень. Так, Е. Целлер пише про вроджену талановитість греків, про те, що в їх характері поєднувалися здоровий реалізм та високий ідеалізм, які, безумовно, сприяли виникненню філософії. Едуард Целлер в своїй праці «Нарис історії грецької філософії» згадує також про релігійну свободу грецьких полісів, в яких не було жрецьких каст, тому наука і філософія розвивалися не тільки в

тісному колі служителів культа, як це було, наприклад, в Індії [5 : 34]. Дослідники, зокрема С. Трубецької, звертають увагу також на вдале географічне розташування Греції, яка знаходилася на кордоні Європи та Азії, з трьох боків її омивало море, вона розташована була також на перетині найважливіших торговельних шляхів тогочасного світу. Відомий сучасний дослідник Д. Предеїн пише про те, що еллінська філософія свого часу вплинула на формування християнського віровчення. В своїй праці «Вступ до філософії» він, аналізуючи причини та передумови виникнення філософії, звертає увагу на ту обставину, що філософія виникла саме в Давній Греції, а не у індійців, монголів, австралійських аборигенів чи мешканців Південної Африки. «Поява ж і розвиток раціональної філософії в європейській країні, причому, взагалі, сусідньої з Палестиною (басейн Середземного моря), створили ситуацію, за якої християнство з самого початку євангельського благовістя мало справу з язичницькими народами, які були обізнані з філософією...» [6 : 43]. Отож, проаналізувавши думки відомих філософів стосовно причин виникнення філософії, слід додати, що в багатьох сучасних підручниках присутня тенденція зводити велику кількість найважливіших причин і передумов виникнення давньогрецької філософії передусім до пріоритету економічних чинників, економічного детермінізму взагалі. Відомо, що така тенденція пов'язана з марксистською інтерпретацією історії філософії в матеріалістичному дусі. В якості приклада наведемо точку зору І. Надольного, підручник з філософії якого вважається перехідним від домінування марксистських інтерпретацій до тенденцій сучасної світової філософії. «Філософія в Елладі виникає як світогляд промислово-торгівельної частини населення, що почала боротися за владу, відбираючи її в аристократів-землевласників. Зв'язок з виробництвом, бурхливий розвиток якого був пов'язаний насамперед із застосуванням заліза, розвиток товарно-грошових відносин, зростання культури, соціальне протистояння і перехід від авторитарних аристократичних форм державного управління до тиранічних, а через них до демократичних – все це сприяло становленню і розвитку особливої філософії» [7 : 39]. Таким чином, ми бачимо в даному підручнику відомий набір постулатів маркстської філософії, а саме: класова боротьба між промисловцями та аристократами, розвиток виробництва, товарно-грошових відносин, перехід аристократичної форми правління до демократичної тощо. Отож, чи можна стверджувати, що саме класова боротьба та економічний детермінізм у давньогрецькому суспільстві призвели до виникнення філософії, як стверджують прихильники марксизму, чи варто дотримуватись вищенаведених точок зору (та багатьох інших авторів) стосовно пріоритетності духовних причин над матеріальними, тобто економічним детермінізмом? Адже відомо, що не останній визначає життя людини, хоч протилежної думки, як ми знаємо, завжди дотримувалися прихильники марксистської філософії.

В цьому контексті варто згадати протилежну точку зору, яка заснована на духовності, саме вона стверджує незалежний пошук істини, який призводить до свободи людини незалежно від економічного детермінізму та його ідеалів. Як можна бачити із контекста, ці питання мають неабиякий філософський сенс та сучасне звучання, велику актуальність, якщо згадати умови сучасної економічної кризи в нашій державі, війну на сході України, а також заходи, пов'язані із впровадженням у життя законів про декомунізацію. І якщо дійсно марксистська філософія асоціюється у представників різних поколінь з радянським минулим нашої держави, то чи варто сьогодні, викладаючи філософські дисципліни студентам, віддавати пріоритет саме їй, хоч і в так званому оновленому вигляді? Отже, розглянемо більш детально сенс, як матеріальний, так і духовний, марксистської філософії, і спробуємо визначити значення останньої для сучасного розвитку філософської думки. Відомо, що марксистська філософія є однією з найбільш, досліджених філософських вчень. Проте застосування її окремих положень на практиці, зокрема в колишньому Радянському Союзі, призвело до масових політичних репресій, голодомору 1932-1933 рр., загибелі ста мільйонів людей, переслідувань інакомислячих, зокрема віруючих, знищення багатьох пам'яток культури, диктатури однієї політичної партії – КПРС. І про це слід нагадувати студентам у відповідних лекціях з історії філософії. Політичний сенс цієї філософії – захоплення влади не пролетаріатом, а буржуазією,

яка прикриваючись захистом інтересів пролетаріату, переслідувала, як відомо, власні політичні цілі. Адже в історії не було жодної так званої пролетарської революції, яку була б здійсненою самим пролетаріатом. Створюючи нове філософське вчення, яке повинно було зробитися духовною зброєю пролетаріату для визволення поневоленого людства, класики марксизму спиралися на велику кількість філософських концепцій, наукових теорій, історичних та політичних теорій, а також враховували досвід економічної боротьби сучасного їм пролетаріату. Так, у своїх працях К. Маркс використовував, зокрема, досвід боротьби давньоєгипетського пролетаріату проти влади фараонів, знання античних філософів, філософію історії Блаженного Августина, досягнення наукової революції сімнадцятого століття, вчення французьких матеріалістів вісімнадцятого століття, і, звичайно, німецьку класичну філософію. «Його світорозуміння було дивною сумішшю західної концепції лінійного розвитку історії (Августин), західного утопізму (комунізм), наукового раціоналізму (Ньютон), класичної економіки XVIII століття (трудова теорія вартості і теорія вартості, яка заснована на виробничих затратах), атеїзму (діалектичний матеріалізм), та язичницької концепції циклічного розвитку історії (святування хаосу). Ось чому існує так багато протилежних одна одній інтерпретацій «сенсу марксизму»» [8 : 12]. На нашу думку, викладачам варто приділити в лекціях з філософії велику увагу не тільки так званім трьом джерелам та трьом складовим частинам марксизму, а також їх сучасним інтерпретаціям. Відомо, що деякі сучасні дослідники спростували так звану велику роль останніх для формування теоретичних підстав марксистської філософії, адже в багатьох сучасних дослідженнях обґрунтовується інша точка зору. Так, відомий сучасний український вчений та письменник Ю. Канигін зазначає з цього приводу наступне: «Якщо ж казати про безпосередні інтелектуальні джерела, то ними були праці Бауера (теорія приходу до влади критичної особистості), яка заперечує «цивілізацію Христа»), Дарвіна (теорія боротьби живих істот за виживання, людини як продукта виховання – «дресированої мавпи»)), Моргана (історика первісних суспільств), Фейєрбаха («засновника матеріалізму»). Якщо ж говорити про реальні витoki марксизму, то це праці Дезамі, Гесса, таємні одкровення Вайсхаунта та інших ілюмінатів, а також програми сект «крайнього комунізму» Кабе та Бабефа (Франція), Вейтлінга (Германія). Але треба йти далі: по-справжньому глибинними витокami марксизму виступають таємні вчення давньоєгипетського жерця Маркоса та Луксорських братів, які підготували революцію Ехнатона. «Маніфест Комуністичної партії» Маркса та Енгельса починається з натяка: «Привід блукає Європою, привід комунізму». Це повсталий з темряви століть дух червоного фараона під виклики озвірілого натовпу: «Грабуй награбоване!»; «Нікчемні повні радості»; «Хто був нічим, той стане всім!»» [9 : 93-94]. Необхідність наступних зауважень, на нашу думку, пов'язана передусім з тією обставиною, що велика кількість сучасних українських підручників з філософії написана з позицій марксистської філософії, являє собою, так званий «неомарксизм», хоч і з елементами окремих сучасних філософських теорій та концепцій, а це означає, що ці підручники написані з точки зору пріоритету матеріалізму, класової боротьби та атеїзму, хоча XXI століття, тобто доба постнекласичної науки, диктує інші пріоритети, а саме: особливе значення теорії інформації та інформаційних технологій, наук про життя та етичних теорій, які передбачають захист життя людей та тварин перед загрозою розповсюдження біотехнологій та інших цінностей доби глобалізації, інтеграцію окремих наук між собою, а також з окремими філософськими та релігійними концепціями тощо. Про це теж треба нагадувати студентам, пропонуючи останнім для розгляду не один, не два підручники з філософії, а 10 чи 15 найменувань підручників задля порівняння та критичного аналізу інформації, яка міститься в них.

Прихильники марксистської філософії, як відомо, визнавали пріоритетність політичних та економічних інтересів пролетаріату, ігноруючи першочергове значення культур та цивілізацій окремих народів. Класичним прикладом в цьому сенсі є теорія соціально-економічної формації, в якій абсолютизується фактор економічний, значення суспільного виробництва, ігнорується значення національних культур, релігій, духовної сфери життя людства, яка

вважається другорядною та відноситься до надбудови. Відомо, що найголовнішою проблемою марксистської філософії є проблема відчуження. Філософський сенс поняття відчуження отримує передусім в німецькій класичній філософії в роботах І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха, де аналіз відчуження переноситься в сферу мислення. Досить змістовну концепцію відчуження запропонував та обґрунтував К. Маркс в «Економічно-філософських рукописах 1844 року». Зазначимо, що серед усіх форм відчуження К. Маркс виокремлює основну форму – економічне відчуження, яке, на його думку, детермінує всі інші форми відчуження і робить її основою політекономічного аналізу капіталізму ХІХ століття. На думку англійського дослідника філософії марксизму Г. Норта, яку він висловив, зокрема, у своїй славетній праці «Марксова релігія революції», в марксизмі концепція відчуження людини виконує таку ж роль, яку доктрина про гріхопадіння людини виконує в християнстві. Маркс використав цю концепцію, принаймні, двома засобами, по-перше, для того, щоб показати відчуження людини, яке відбувається внаслідок продажу нею своєї праці; по-друге, щоб показати соціальне відчуження людини від оточуючих її людей (відчуження в особистісному плані.) «Революцію повинна здійснити людина, бо саме людина є єдиним богом Маркса. Есхатологія для Маркса – це повернення до суспільства, вільного від відчуження та створеного людиною...». [8 : 159]. Відомо, що усі шляхи в працях Маркса приводять до висновку про необхідність революції. Викладачеві вишів, особливо негуманітарних факультетів, варто звернути увагу студентів на те, що поєднуючись з ідеєю тотальної революції, марксизм стає новою релігією, точніше, дуже давньою релігією, яка має певне нове псевдонаукове забарвлення. Відомо, що вчені дискутують вже більше ста років з приводу того, ким був насправді К. Маркс. Так, студентам варто знати про те, що Т. Боттомур в праці «Карл Маркс: соціолог чи марксист?» (1964) відносить Маркса передусім до вчених, з такою оцінкою погоджувалися і радянські марксистки. Роберт Такер, Луїс Холл, Еріх Фромм, Карл Левіт («Сенс історії», 1949) та інші вважають Маркса полурелігійною фігурою, подібною до пророка з Старого Заповіту. В книзі Раймонда Аарона «Опіум для інтелігенції» комуністична партія зображується як секуляризована церква. Вже згаданий дослідник Г. Норт вважає, що марксизм уявляє собою секуляризоване повернення до культів хаосу давнього світу, а не сучасний різновид пророцтв. Адже доктрина революційної практики стала для Маркса еквівалентом хаотичної вседозволеності, яка була в основі усіх язичницьких космологій. Так, давні люди вірили в золотий вік багатства та свободи, який було втрачено. У секуляризованому вигляді традиція ритуального хаосу була збереженою численними таємними товариствами, 18-19 століття в Європі, які внесли свій внесок в цю традицію, хоч і в ім'я ідеалів Просвітництва та звільнення людства. Відправним пунктом розвитку цієї традиції була Французька революція. Маркс був наслідником цієї традиції, адже він особливо пишався заколотом Бабефа 1795 року, а у «Зверненні Центрального комітету до Союзу комуністів» (1850 р.) він відкрито казав про конспіративну діяльність, яка була заснована, зокрема, на досвіді якобінців. В сучасній літературі існують також думки про продовження Марксом тієї революційної роботи, яку колись розпочав Адам Вайсгаупт [10 : 375]. Отож, на нашу думку, викладачеві, який пояснює, зокрема, першу тему з філософії та обґрунтовує основні методологічні та методичні засади викладання сучасної філософії, варто перейти від великої духовної неправди марксистської філософії до міркувань про духовність філософії як такої. Стосовно діалектичного матеріалізму як марксистської методології, яка і досі в деяких сучасних вітчизняних підручниках розуміється в якості «єдино вірного вчення», слід зазначити, що студентам варто в лекціях вказувати також справжнє відношення засновників марксизму до вказаної методології: «У творах Маркса й Енгельса не можна знайти ніякого наміру створювати нову філософську систему на заміну старим, а скоріше знайдемо думки про кінець ери філософських систем. І тут класичний марксизм іде у повній відповідності з духом класичного позитивізму. Якщо хто заявить, що позитивізм і марксизм ХІХ ст. є філософіями, то це дуже дивні філософії, бо це будуть філософії, що заперечують філософію, відкидають її як таку на тих підставах, що нема більше простору для філософування, оскільки всі сфери реальності розібрані науками, які

постачають позитивне знання без будь-яких вигадок, суто спекулятивних побудов. А що стосується згадуваних нами термінів, які звично пов'язують з філософією марксизму, то Маркс взагалі ніколи не вживав вислів «діалектичний матеріалізм», а вираз «історичний матеріалізм» зустрічається у листах Енгельса наприкінці його життя. Вперше словосполучення «діалектичний матеріалізм» можна знайти у творі Енгельса «Анти-Дюринг» (1878), але в такому контексті, який свідчить, що для Енгельса діалектичний матеріалізм є тільки метод, а не філософія, а потреба у філософії сходиться до мінімуму, бо все позитивне знання надають спеціальні науки...» [11 : 297-298]. Автор згаданого вище підручника професор О. М. Кривуля цілком слушно розглядає позитивізм і марксизм саме як опозицію новоєвропейській філософській класиці, а не як вершину розвитку філософії. Взагалі, у цьому підручнику міститься ґрунтовний історико-філософський розділ і дається систематичний огляд основних блоків досить розгалуженого філософського знання. Адже студентам варто сьогодні в лекціях пропонувати як критику марксистської методології, так і пропонувати розгляд сучасних альтернатив діалектики. Зокрема, мова повинна йти також про правильне розуміння метафізики, і не тільки в якості альтернативи діалектики, а в якості основи для сучасної науки. Задля цього варто пригадати сенс метафізики у трактуванні Арістотеля. «Це вчення про найбільш загальні основи буття, включаючи і генезу людини, про смисл життя. Все це повинно бути висловлено в абстрактних поняттях, які не виводяться з досвіду безпосередньо, в яких відображуються «невидимі» простим оком речі, з яких народжується видимий світ» [12 : 136]. Саме тому метафізика, на думку Ю. Канигіна, є подібною до біблійної парадигми Буття. Величезної популярності в наукових колах сьогодні набула також провідна методологія постнекласичної науки – синергетика, яка протягом кількох останніх років активно входить до багатьох сфер діяльності людини, особливо це стосується науки та філософії науки взагалі. Відомо, що синергетика – це міждисциплінарна наука, що займається вивченням процесів самоорганізації систем різної природи. Серед дослідників, які ґрунтовно займаються синергетикою та сприймають її позитивно в контексті вивчення розвитку різних складних систем, пропонують численні аспекти застосування цієї новітньої методології та можливі інтерпретації, слід згадати таких авторів, як: Л. Богата, Г. Буданов, Л. Горбунова, І. Добронравова, І. Єршова-Бабенко, В. Лутай, О. Князева, С. Курдюмов, І. Пригожин, І. Стенгерс, В. Стюпін, Г. Хакен, В. Ханжи та багатьох інших. На нашу думку, на особливу увагу заслуговують сучасні вітчизняні дослідження в галузі психосинергетики, на які слід звернути увагу студентів, адже не всі підручники з філософії сьогодні містять ґрунтовний аналіз синергетики як провідної сучасної методології. Відомо, що доктор філософських наук І. Єршова-Бабенко ретельно досліджує проблеми людської психіки з позиції синергетики, що дає можливість, зокрема, за допомогою синергетики, зробити суттєвий внесок у дослідження проблеми свідомості: «Людина поєднує в собі різноякісні системи згідно з критерієм «рівень динамічної складності» та «рівень часу як конструкції» (різночасові умови в межах уявлення про час як конструкцію). Наприклад, вважається, що ізольовані системи еволюціонують до хаосу, а відкриті – до все більш високих форм складності. Сучасні умови життя людини продемонстрували якості нерівноважних процесів та призвели науку до переоцінки хаосу, переходячи на точку зору продуктивності хаосу. Проте в таких умовах виникає якісно нове завдання соціально-культурного, соціально-психологічного та власне психологічного плану – завдання вміти продуктивно жити у все більш хаотизованих умовах сучасності» [13 : 16]. Отже, в сучасній освіті відбуваються суттєві зміни, зумовлені важливими політичними та правовими перетвореннями, які відбуваються в українському суспільстві в умовах розбудови правової демократичної держави. Однією з найважливіших задач освіти є формування особистості, яка в житті постійно використовує норми моралі, що з відповідальністю ставиться до свого життя та життя інших людей, політичного курсу своєї країни, є патріотом своєї держави, яка здатна збагнути сенс та значення філософської культури, що є найбільш важливим компонентом освіти. Адже саме філософія, яка сьогодні трактується багатьма авторами як теоретичне світорозуміння, дозволяє проникати у сутність речей та явищ, обґрунтовувати власні ідеали та

цінності, мати власну думку, що не залежить від стереотипів минулого та сучасності, збагнути сенс життя.

Висновки.

- 1) Існуюча зараз концепція вищої освіти в Україні вимагає уваги не тільки до підготовки майбутніх фахівців, але й до їхнього рівня філософствування, отже, викладачам негуманітарних вишів треба готувати для них якісні лекції, які відповідають існуючим вимогам до постнекласичної науки;
- 2) Для цього слід використовувати новітню, зокрема, навчальну літературу з філософії, автори якої позбулися тотального впливу марксистської філософії та пропонують сучасне розуміння сенсу філософії, зокрема в якості теоретичного світорозуміння;
- 3) Студентам слід пояснювати не тільки про те, що філософія задовольняє потребу у осмисленні світу, а також розмірковує над такими найважливішими світоглядними питаннями, як: що є світ і людина, яке місце людина займає у світі, які можливості і перспективи вона має, у чому полягає смисл життя та які можливості досягнення щастя;
- 4) Студентам слід пояснювати також і те, що цілісне, загальне осмислення світу допомагає людині не тільки в визначенні її буттєвих орієнтирів, але і при визначенні орієнтирів для її практичної і пізнавальної діяльності;
- 5) Отже, викладачеві, зокрема, негуманітарного вишу слід розповісти студентам про безпосередній зв'язок філософії (як теоретичного світорозуміння) з іншими науковими дисциплінами, а також практичним застосуванням набутих знань під час майбутньої професійної діяльності, адже існування сьогодні глобальних проблем та вимоги до фахівців як до всебічно розвинених особистостей, які є не тільки вузькими спеціалістами в якійсь одній галузі чи науці, а здатні розібратися в політиці, літературі, історії, філософії, є характерною рисою розвитку сучасного суспільства. І якщо спеціалістом студент стає завдяки вивченню багатьох навчальних дисциплін з обраної спеціальності, то культурною людиною, яка правильно розуміє сутність того, що є духовність, він може стати лише за допомогою гуманітарних дисциплін, серед яких першорядне значення має філософія.
- 6) В перспективі, на нашу думку, проблеми викладання філософії, як теоретичного, так і методологічного характеру, зокрема у негуманітарних вишах, все більше будуть вирішуватися за допомогою критичного аналізу існуючої навчальної літератури, причому як застарілої та ідеологічно заангажованої, написаної з точки зору пріоритетності «єдино вірного вчення», тобто марксистської філософії, так і сучасних підручників, автори яких не зовсім позбулися впливу останньої. Викладачі повинні знайомитися з найновішими науковими публікаціями з філософії та методології, використовувати надбання синергетики, зокрема психосинергетики, метафізики, ретельно вивчати сучасні трактування проблеми свідомості, зокрема ті, які містяться в працях вчених та філософів з англійських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поліщук І. Є. Філософська освіта як підґрунтя методологічної та світоглядної підготовки бакалаврів і магістрів в українському університеті / / Педагогічні науки. Збірник наукових праць. Випуск LXVIII. 2015. – с. 174-179.
2. Філософія: підручник / за ред. О. П. Сидоренка. – К.: Знання, 2008. – 891 с.
3. Подольська Є. А. Філософія. Підручник – К.: Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
4. Куличенко Владимир Викторович, Черныш Алексей Михайлович. Философия: Учебник для

- высших учебных заведений. – Тернополь: підручники і посібники, 2008. – 576 с.
5. Целлер Эдуард. Очерк истории греческой философии. СПб., 1996. – 296 с.
6. Предеин Димитрий. Введение в философию: учебник для православных духовных школ / СПб: Ладан; Троицкая школа, 2009. – 432 с.
7. Філософія: Навчальний посібник / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – 624 с. – с. 39.
8. Норт Гэри. Марксова релігія революції. Возрождение через хаос. Издательство «Екатеринбург», 1994. – 308 с.
9. Каньгин Юрий. Роковой XX век: Ист. – публицист. исслед. – К.: Арий, 2010. – 592 с.
10. Тайна беззакония в исторических судьбах России. Санкт-Петербург. Издательство «Царское дело», 2002. – 784 с.
11. Кривуля О. М. Філософія: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 592 с.
12. Каньгин Ю. М. Библия и наука: в прошлом, настоящем и будущем / Ю. Каньгин, В. Кушерев. – К.: АРИЙ, 2010. – 352 с.
13. Ершова-Бабенко И. В. Сложное поведение психики и сознания – явление неравновесного фазового перехода в макромасштабных условиях с позиций психосинергетической теории психики / / Постнеклассическое знание и наследие И. Пригожина: Вопросы мышления и познания : Материалы XII Международных Пригожинских чтений (17 сентября 2015 г. – 25 января 2016 г. – 26 мая 2016 г., Одесса) / Одесск. нац. мед. ун-т и др. ; ред. кол. : докт. филос. наук И. В. Ершова-Бабенко (отв. ред.) и др. — Одесса : Печатный дом, 2016. – 212 с. – с. 10-2

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 159.9+316:1

ОБЪЕКТИВНОСТЬ ТА СУБЪЕКТИВНОСТЬ ДЕТЕРМИНАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Стаття розглядає особистість, як фундаментальне явище в житті суспільства. Формування особистості детермінується соціальною реальністю, яка знаходиться в стані хронічної трансформації. Кожний новий різновид соціальної реальності суттєво перетворює систему відношень «особистість-суспільство», що неминуче призводить до нового змісту особистості, її якісних властивостей.

Ключові слова: об'єктивне, суб'єктивне, особистість, детермінація, самодетермінація.

ОБЪЕКТИВНОСТЬ И СУБЪЕКТИВНОСТЬ ДЕТЕРМИНАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Статья рассматривает личность, как фундаментальное явление в жизни общества. Формирование личности детерминировано социальной реальностью, находящейся в состоянии перманентной трансформации. Каждый новый тип социальной реальности существенно изменяет систему отношений «личность-общество», что с неизбежностью